

EL DIARIO DE LAS GUERRAS DE CATALUÑA POR LOS AÑOS 1640, 1641 Y 42. UN DIETARI INÈDIT DELS PRIMERS ANYS DE LA GUERRA DE SEPARACIÓ AL CAMP DE TARRAGONA (1640-1642)

MANEL GÜELL

Reial Societat Arqueològica Tarraconense

*“La piedad no obra con esta jente y que
su natural es tan perversso que si de una
vez no se acaba con ellos an de embaraçar
mucho tiempo las armas de España”*

RESUM

El *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42*, és un manuscrit inèdit custodiat a la Biblioteca Nacional de Madrid. L'autor que consta és el capità Antonio Pellicer, però a través d'una atenta lectura es pot arribar a la conclusió que l'autoria va anar a càrrec d'un obscur membre de l'administració militar, el qual des de Tarragona va anar consignant, dia a dia, les principals fites i peripècies d'aquell exèrcit hispànic que a finals del 1640 envaí Catalunya i el 1641 resistí un terrible setge. El contingut es configura com una autèntica crònica del desenvolupament dels primers anys d'aquella guerra al Camp de Tarragona, amb un redactat fresc, vigorós, d'una força tremenda, i amanit amb curiositats i comentaris personals molt significatius.

RÉSUMÉ

Le Journal des guerres de la Catalogne dans les années 1640, 1641 et 42, est un manuscrit inédit gardé à la Bibliothèque Nationale de Madrid. Comme auteur figure le capitaine Antonio Pellicer, mais une lecture soignée permet d'arriver à la conclusion que l'œuvre se doit à un membre obscur de l'administration militaire qui, depuis Tarragone, enregistrerait tous les jours les principaux événements et les aventures de cette armée hispanique qui, à la fin de 1640, avait envahi la Catalogne et en 1641 avait résisté à un siège terrible. Le contenu est conçu comme une chronique authentique du déroulement des premières années de cette guerre à Tarragone, écrite avec fraîcheur, vigueur et avec une énorme force, garnie à la fois de curiosités et de commentaires personnels très significatifs.

Paraules clau: Guerra de Separació, manuscrit, dietari, Pellicer, autoria, exèrcit hispànic, Tarragona, quarter, miquelets, eclesiàstics.

Mots-clés: Guerre de Séparation, manuscrit, journal Pellicer, auteur, armée hispanique, Tarragone, quartier, «les miquelets», ecclésiastiques.

El conflicte que va devastar Catalunya a mitjan segle XVII, conegut com guerra dels Segadors, o de Separació o Secessió¹, ha atret l'atenció de no pocs cronistes i memorialistes que han incorporat la seva obra a la nostra historiografia. De les més conegudes són les del pagès Joan Guardia, el prohomi Jeroni de Real, el notari Francesc Vilar o l'assaonador Miquel Parets², pot ser per que el seu relat es teixí des del bàndol de la terra. Però a l'altre bàndol, l'hispanic, també van emergir cròniques, puix que l'aparell propagandístic de la monarquia no desperdicià l'ocasió en que s'enviava un exèrcit contra Catalunya per posar-hi en nòmina un intel·lectual solvent amb la comesa d'apuntar-ho tot i deixar-ne constància escrita, per a més llaor del seu sobirà. El 1640 un d'aquests intel·lectuals fou Francisco Manuel de Melo, encara que si hem de cert francs, el portugués no va entendre o no va voler entendre del tot bé la seva misió, ja que l'obra que va publicar, amén de tendenciosa, resulta força crítica en ocasions³. Però Melo no va ser l'únic cronista acreditat. Només en aquella primera campanya militar comptem igualment: Pedro Calderón de la Barca, Pedro González, Antonio Hurtado de Monroy, Juan Pacho Zúñiga, Antonio Pellicer de Tovar i Federico Spatafora Rufo. I n'hi va haver igualment algun altre no tant acreditat, amb menys prestigi i

1. Ens quedem amb aquestes darreres denominacions per damunt de la de Segadors. Considerem que aquella guerra més que ressaltar el protagonisme ocasional d'una trepa de segadors revoltats el 1640, va evidenciar la voluntat de marginar el país de la resta peninsular sota domini de la monarquia hispànica. Una realitat despreciada, o en tot cas, no prou atesa en general per la historiografia espanyola, però alhora tant palesa que ha perdurat fins els nostres dies. Per tant, creiem que li escau molt més la denominació de guerra de Separació que no pas la de guerra dels Segadors.

2. Vegeu: PLADEVALL I FONT, ANTONI; ANTONI SIMON I TARRÉS. *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII. Segons el 'Diari' de Joan Guàrdia, pagès de l'Esquirol i altres testimonis d'Osona*. Barcelona: Curial, 1986; MARFANY, JOAN LLUÍS. "El diari de Joan Guardia, pagès del segle XVII. Notes de lectura". *Els Marges*, 37 (1987) 3-77; BUSQUETS DALMAU, JOAN. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba, 140); PARETS, MIQUEL. *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Catalunya. Crónica escrita por... entre los años de 1626 a 1660*, en: *Memorial Histórico Español*. Madrid: Manuel Tello, XX-XXV, 1888-1893; PEYTAÍ, JOAN. "Francisco Vilar, un notari de Ceret al cor de la Guerra dels Segadors". *Afers*, 58 (2007 = *Notaris, homes i papers al Nord català als segles XIII-XVIII*) 611-654. Vegeu igualment: SIMON TARRÉS, ANTONI. "Memorias y diarios personales de la Cataluña moderna". *Historia Social*, 2 (1988) 1119-134, SIMON I TARRÉS, ANTONI. *Cròniques de la guerra dels Segadors*. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2003, 29-39 i PEYTAÍ DEIXONA, JOAN. "La quotidianitat i la percepció del Tractat dels Pirineus a la lectura dels dietaris catalans". En: JANÉ, ÒSCAR (Ed. a c.d.). *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció? Actes del congrés-col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 315-324.

3. En vam fer una breu exposició a GÜELL, MANEL. "Melo i la seva Guerra de Catalunya". A Carn! [En línia], Gener de 2008, núm. 6, p. 32-33. Disponible a: www.acarn.cat.

un escàs crèdit en el món de l'estampa, però laboriós i exhaustiu com el que més. Ja ho veurem.

El manuscrit

El *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42*, és un volum manuscrit de 389 folis, més 10 fulls de guardes, de 315 x 215 mm., relligat en pergamí i amb bolducs, que comprén dos quadernets amb numeració continua (f. 1-219v. i 228-389v.)⁴, la qual és probablement posterior (sembla grafia del segle XIX) i es localitza a la part superior dreta de cada foli. Al lloc del volum consta el títol suara referit, i fidel a ell, el contingut s'emmarca en els fets històrics subsegüents a la revolta del Corpus de Sang i a la Revolució catalana de 1640. Sota un enfoc eminentment militar i clarament partidista a favor de la monarquia hispànica, relata dia per dia els pormenors de l'ocupació de Catalunya ("conquesta", en paraules de l'autor, que al f. 337 escriu: "*y así siempre he juzgado el mayor ymposible esperar que estas cosas tengan más composición que la fuerça de las armas y en librar más que en ella la conquista (que así se debe llamar) de Cataluña*"). La seva cronologia abasta, doncs, els primers dos anys de la guerra de Separació, quan la corona de Castella llençà sobre Catalunya tot el seu poder de repressió per tal d'ofegar la rebel·lió, concretament des de 30 de setembre de 1640 que començà a moure's la màquina bèl·lica de Felip III, fins el 4 d'agost de 1642, data de l'última anotació. Tenim la presunció de que l'obra continuava més enllà d'aquella data, perquè una anotació a la segona pàgina explica que amb la mort del seu autor el 1652 "*se perdió entonces otro tomo de lo sucedido en aquella guerra*".

El manuscrit està dipositat a la Biblioteca Nacional d'Espanya, secció de *Manuscritos*, registre 2.337, però el mateix centre conserva una altre còpia fragmentada inserida en dos troços dins dels volums de "Sucesos por años". Efectivament, als primers folis del volum de registre 2.372 consta reproduïda fidelment la part del dietari que va des de febrer fins a finals de 1641, part que continua en el volum del registre 2.374, des del primer dia de gener fins el 3 d'agost de 1642. La primera d'aquestes dues parts ha rebut els honors de la impremta, ja que està publicada en el *Memorial Histórico Español* (volum XXIII, apèndix VII, peça núm. 811, pàgines 380-547), al complement del dietari de Miquel Parets a cura de Celestino Pujol y Camps⁵. És molt probable que existeixin més còpies,

4. A la part inferior esquerra del foli 219v., consta una anotació que diu "*pasa al otro libro*", i segueixen llavors, set folis en blanc continuant el text al 228 del segon quadernet.

5. Aquesta part impresa consta penjada a la Xarxa d'Internet, a l'igual que tot el MHE, en els portals de *Google Books* o d'*Archive.org*.

si no a la BNE en d'altres centres privats, ja que hom parla de l'existència de moltes còpies distribuïdes en el seu dia per la Cort.

El relat dels fet segueix la fórmula dietarista, començant paràgraf amb el dia de la setmana i del mes, àdhuc els poquíssims dies en els quals no hi havia res important per dir consigna: *"No ubo cosa particular por mar ni por tierra..."*, o alguna cosa similar. Per separar un comentari d'un altre, insereix dues petites línies horitzontals paral·leles. El castellà que fa servir en el redactat no se subjecta, com d'altra banda en aquells temps era habitual, a cap normativa ortogràfica de puntuació, i així: obvia comes, punts i seguits i punts i comes, no accentua, barreja diverses versions d'una mateixa denominació, no presta atenció a majúscules i minúscules (no se salven, a voltes, ni cognoms ni topònims), intercala la 'h' i la 'y' en els llocs més insospitats (noms, substantius, verbs) i separa paraules o les ajunta amb articles i/o preposicions, de manera aleatòria. En algunes ocasions resulta tota una aposta intentar esbrinar un topònim, doncs veiem escrit: "laleja" (l'Aleixar), "Borxas" o "Vorjas" (Les Borges del Camp), "la Calonja" (La Canonja), "Cambriles" o "Cambrilis" (Cambrils), "Monblan" (Montblanc), "Monjuy/que" (Montjuïc), "Plan" (Pla de Santa Maria), "Ridoms" o "Riodoms" (Riudoms), "Ssalo" o "Saloo" (Salou), "torre de em barra" o "torre de Ambarra" (Torredembarra), "B/Valles" (Valls), "B/Velmolle" (Vallmoll), "Villa Redon" (Vila-rodona), etc. De fet només Altafulla, Barcelona, Reus, la Selva i Tarragona apareixen sempre correctament escrites, encertant-la moltes vegades amb els topònims més fàcils, que sovint altera ni que sigui mínimament ("Alcober", "Alforxa", "el Callar", "Constantin", "Mombrio", "Tamariz", "Villalonga", "Villaseca", etc.). Els pocs topònims de fora del país que apareixen en el dietari solen estar sempre ben escrits (Castellón, Madrid, Tamarite de Litera, Vinaroz), cosa que ens mena a pensar que l'autor no era català (com es pot també ben deduir pels molts comentaris despectius que prodiga envers els habitants del Principat).

L'autor

Això ens porta a comentar la polèmica autoria d'aquest dietari. Diem polèmica perquè si bé apareix ben definit l'autor, nosaltres a partir de l'atenta lectura del document el podem ben descartar. Efectivament, al foli 1v., consta un paràgraf aclaratori inserit entre una mena de sumari inicial i el començament del dietari, que diu:

"Quien escribió estos Apuntamientos se halló en todas las ocasiones que refiere i fué Don Antonio Pellicer de Tovar, cavallero del orden de Sant-Iago, quatro veces capitán de coraças i Maestre de Campo i Governador General después de la Cavallería de los Dragones de España, que murió sobre el fortín de San Juan de los Reyes. Y se perdió entonces otro tomo de lo sucedido en aquella guerra".

Sota d'aquest comentari n'hi ha un altre de molt posterior, d'un descendent de la família que, tot endresant l'arxiu, va anotar: “*Esta letra es de Don Joseph Pellicer. La conozco. Pellicer, 27 de nov[iembr]e 1790*”.

Antonio Pellicer de Ossau y de Salas-Tovar (Saragossa, v. 1615 - Barcelona 1652)

Sabem força coses d'aquest personatge pel fet d'haver estat germà petit del célebre cronista aragonès José Pellicer de Tovar (1602-1679), autor d'innombres obres de traducció, de poesia, de genealogia i nobiliària, però sobretot d'història, d'un marcat caràcter polític, polemista i apol·logètic, entre les que destaquen els famosos *Avisos*⁶, el *Comercio impedido* (Madrid, 1640), la *Fama austriaca* (Madrid, 1641), *La Astraea Sáfica* (Madrid, 1650), etc. José Pellicer fou nomenat cronista de Castella a les Corts de 1629, cronista d'Aragó el 1637 per la Diputació del regne, i cronista major del rei, a proposta del Consell Suprem d'Aragó, el 1640, a més d'examinador i censor de les històries i cròniques de cada regne⁷. En la guerra contra la monarquia francesa (1635) enmarcada en la dels Trenta Anys, Pellicer posà el seu talent al servei del seu rei, per qui prengué partit en la pugna publicística que s'encetà paral·lelament al conflicte bèl·lic, convertint-se en “*una de les plomes més significades en aquesta tasca, al costat d'autors com Alonso Guillén de la Carrera, Gonzalo Céspedes de Meneses, Matías de Novoa i Francisco de Quevedo*”.

Ens és especialment interessant la seva *Bibliotheca formada de los libros y obras públicas...*⁸, ja que inclou una detallada exposició dels antecedents familiars i una relació la seva prolífica obra. Seguint-la (com han fet els nostres predecessors⁹), podem consignar que Antonio Pellicer era el fill sisè de Antonio Pellicer de Ossau i de Ana M. de Salas Tovar, i que podia haver nascut a Saragossa vers 1615, o pot ser abans, tot suposant una cadència d'uns tres anys entre els naixe-

6. PELLICER DE TOVAR, JOSÉ. *Avisos (17 de mayo de 1639 – 29 de noviembre de 1644)*. Ed. Jean Claude Chevalier i Lucien Clare. París: Éditions Hispaniques, 2002.

7. Seguim GIL PUJOL, XAVIER. “Pellicer de Ossau y de Salas-Tovar, José”, en: *Diccionari d'Historiografia Catalana*. Dir. Antoni Simon i Tarrés. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 904-905. Les obres de José Pellicer també a GALLARDO, BARTOLOMÉ JOSÉ. *Ensayo de una biblioteca española de libros raros y curiosos formada con los apuntamientos de... coordinados y aumentados por D.M.R. Barco del Valle y D. J. Sancho Rayon*. II. Madrid: Impr. y Esterotipia de M. Rivadeneyra, 1866, p. 124.

8. PELLICER DE OSSAU Y TOVAR, JOSÉ. *Bibliotheca formada de los libros y obras públicas de... contiene el informe de su calidad, y servicios, la cronología de todas sus obras [...] el apéndice de muchas que no estan mpressas y el catálogo de los escritores que hablan de ellas...* València: Gerónimo Vilagrassa, 1671, 193 p. (consta a la Xarxa, al Google Books).

9. MUÑOZ ROMERO, TOMÁS. *Diccionario bibliográfico-histórico de los antiguos reinos y provincias, ciudades, villas, iglesias y santuarios de España, por don.... catedrático de la Escuela Superior de Diplomática*. Madrid: Impr. M. Rivadeneyra, 1858, p. 95 o GIL. “Pellicer de Ossau...”.

ments de cada un dels germans i atenent als càrrecs de comandament que va hostentar ja des de 1640. El pare, també escriptor, provenia d'una il·lustre nissaga de lletrats, els Ossau, que a la segona meitat del segle XV senyoria sobre Aste i Gereó, al Bearn, i que devallà en un arbre genealògic on sobresurten llinatges com els Abarca, els Des Baux o els Lanuza. A més del germà gran Josep, nat del 1602, estaven: Manuel, que morí jove essent patge de Filibert de Savoia; Juan Antonio, capità de la guàrdia del comte de Chinchón i posteriorment mestre de camp, virrei del Perú i governador interí de Cuzco (mort a Xile); Francisco, que acompanyà el seu germà gran a Xile, on fou alferrez i capità; Diego, doctor en canons per la universitat d'Alcalà d'Henares i fiscal de l'Audiència de les Illes Canàries (mort a Sevilla), i finalment, Juan Crisóstomo, que fou cavaller de Sant Jaume, gentilhombre de cambra i membre del Consell de les Ordes Militars¹⁰.

Ens imaginem que, malgrat la seva joventut, l'encimbellament intel·lectual del germà José obriria a Antonio Pellicer les portes necessàries per iniciar una prometedora carrera militar, a partir, és clar, del grau de capità. La guerra al Rosselló va ser l'oportunitat que estava esperant, i la seva primera campanya militar la de recuperació de la fortalesa de Salses, el 1639, quan consta que va ser tramès a tallar uns passos a l'enemic¹¹. Quan finalitzà la campanya, l'exèrcit reial allotjà al Nord del país originant un seguit d'excessos i brutalitats que acabarien amb la paciència de la pagesia i detonarien la revolta dels segadors. Antonio Pellicer fou part integrant d'aquests excessos. En un memorial presentat al virrei comte de Santa Coloma, el 23 de febrer de 1640 el seu nom constava en un llistat de comandaments que

“se han fet donar menyar y béurer esplèndidament tant per ells com per sos cavalls sens voler pagar cosa alguna als amos de las casas ahont estan allotjats, composant les universitats y particulars en grans quantitats, maltractant y matant-los y robant-los lo millor de ses cases; y en particular consta que [...]-llistat de militars-...] han fet tots los sobredits procehiments y altres excessos com consta de las informacions predites...”¹².

No cal dir que Felip III no va moure un dit per resoldre, compensar, indemnitzar, ni tan sols tallar de soca-rel tots aquests excessos delictius, tampoc que aquests prengueren més força per la seva impunitat pregonada i que finalment van constituir el brou de cultiu on es va fermentar la revolta que donà pas a la Revolució i subsegüent guerra contra la monarquia hispànica. Quan la revolta s'extengué arreu del país, Pellicer, com tants d'altres militars en la

10. PELLICER. *Bibliotheca formada...*, p. 3 i ss. i 8.

11. PELLICER. *Avisos...*, p. 53.

12. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. 1411-1714. V. Anys 1623 a 1644*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 1999, p. 1.005.

seva situació, degué fugir cap a Saragossa i després cap a la cort de Madrid, on s'integrà al nou exèrcit que el poder central aixecà per esclafar sense contemplacions aquella rebel·lió. Així, prengué part activa en aquella primera campanya (de fet, en tota la guerra), partint de Nuestra Señora de Atocha, on l'últim dia de setembre el dietari consigna que els castellans van beneir els estendards de les tropes que havien de regar amb tant de sang el terra del Principat (f.2).

Antonio Pellicer apareix esmentat (en tercera persona) al *Diario* en no poques ocasions. A mitjan desembre de 1640, fou un dels militars que arribava primer a Cambrils i prenia part en la presa del convent dels afores¹³; de fet, el cap de la cavalleria, Álvaro de Quiñones, l'envià amb un missatge al marquès de Los Vélez (f. 5). El 18 de desembre fou un dels oficials que s'atansava a Tarragona per reconèixer les posicions (f. 7v.). Ocupada Tarragona per l'exèrcit hispànic, ja els primers dies de 1641 les tropes feren cap a Barcelona. El 4 de gener Pellicer era a Vilafranca del Penedès, acompanyant el tinent general, i en sortir els jurats a rebre'ls, apujà un d'ells dalt del seu cavall i el dugué a presència de Quiñones (f. 13). Res no sabem de la seva participació (o no) a la batalla de Montjuïc (26 de gener de 1641)¹⁴, ens torna a aparèixer el 18 d'abril acompanyant amb la seva companyia de cavalls al comissari general de la cavalleria Rodrigo de Herrera, sortint a les 11 hores de Reus (f. 51). Segons el seu germà José, Antonio Pellicer rebé aquell any de 1641 el govern de la cavalleria de dragons de Catalunya (600 dragons)¹⁵, i nosaltres podem suposar que seria dins de la reestructuració que imposà la sagnia de Montjuïc, on es devien perdre el bo i millor dels comandaments de cavalleria hispànics. Aquests dies, previs al setge de Tarragona, Pellicer va estar allotjat amb el seu terç de dragons a la població de Mont-roig¹⁶ i posteriorment, a la de Riudoms.

Encara que el *Diario* no ho esmenti, Pellicer va intervenir d'una manera destacada en almenys dos dels més importants episodis del terrible setge que la

13. Les vicissituds d'aquesta campanya militar de 1640 es poden resseguir a FLORENSA I SOLER, NÚRIA; MANEL GÜELL. 'Pro Deo, pro rege et pro patria'. *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Ómnium, 2005, i també a SIMON I TARRÉS, ANTONI. Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008 (Abat Oliba, 285).

14. En la qual, amb tota probabilitat hi va lluitar, ja que part important de la batalla es va desenvolupar al pla de Valldonzella i va tenir com a protagonistes els respectius cossos de cavalleria, tant de la pesada com de la lleugera. Vegeu FLORENSA-GÜELL. 'Pro Deo...', p. 247-258 i SIMON. *Pau Claris...*, p. 399-408.

15. PELLICER. *Avisos...*, p. 228.

16. RIBA I MESTRES, FRANCESC. *Història de Mont-roig del Camp*. Reus: Centre d'Estudis Comarcals Josep Iglésies, 1991, p. 173.

ciutat de Tarragona va sofrir per part dels francesos, entre el maig i el setembre de 1641. L'un fou la batalla de Tamarit, el 10 de juny, originada quan 1.800 hispànics sortiren de la plaça per acomboiar la cavalleria a ferratjar i els francesos se'ls tiraren a sobre. Aquell dia, Pellicer era de guàrdia custodiant el pas d'un pont, a l'Oliva, i desseguida que observà el moviment de l'enemic s'apressà a donar-ne avis al seu comissari general. A les últimes fases de la batalla, va ser tramès al front d'un batalló d'infanteria i de la companyia de cavalls del Comteduc a donar suport al comboi en la seva retirada, però es va veure desseguida atacat per fins a cinc batallons enemics. Pellicer resistí disposant els arcabussers en fileres de contenció i cobrint-los amb el foc de pistola de la cavalleria. Quan l'enemic intentava encerclar-lo amb dos dels batallons, Pellicer s'hi abraonà amb resolució i es mesclà entre ells en un combat sagnant cos a cos fins que els féu retrocedir; el socor dels valons li va permetre anar-se replegant ordenadament¹⁷. El segon episodi ocorregué els primers dies de juliol, durant el primer socor (frustrat) hispànic a la plaça tarragonina. Amb prou feines havien aconseguit introduir alguns vaixells amb bastiment i algunes galeres, però un cop dins el moll, l'armada francesa, a més de bombardejar-los impenitentment, els anà torpedinant amb onades de brulots¹⁸. En una d'aquestes, semblava que les andròmines calgigades farien feina ja que anaven directes cap al txoc irremeiable de les vuit galeres hispàniques encorades juntes al moll. No hi havia altre remei que abordar-les emmig del foc i procurar desviar-les. El primer brulot fou abordat pel capità Agustín Enríquez, que aconseguí varar-lo a unes roques del costat. Dels que seguien se n'ocuparen el capità Antonio Pellicer i el tinent Lorenzo de San Vitores, que pujaren a un esquif amb el grapat de soldats més pintats que tenien a les seves ordres i alguns mallorquins. El primer brulot que van abordar el van poder desviar uns metres, escassos però suficients perquè no impactés enlloc. El que venia darrera era més perillós, perquè anava carregat de barrils de pólvora que podien explotar en qualsevol moment. Jugant-se la vida a cara i creu, Pellicer i els seus l'abordaren i vista la impossibilitat de desviar-lo van optar per apagar el foc que la cremava, cosa que van aconseguir no sense esmerçar-hi enormes esforços, desactivant completament el perill¹⁹. Si un sol d'aquests bru-

17. GÜELL, MANEL. "La batalla de Tamarit (10 de juny de 1641)". *Estudis Altafullencs*, 26 (2002) 7-22, p. 14-15; BNE, *Manuscritos*, reg. 2.372, p. 141. Al f. 142v. diu la relació que Pellicer "*avanzó y peleó con mucha vizarria...*".

18. Vaixells de foc, prèviament incendiats i adreçats a un objectiu per tal de destruir-lo. Vegeu: GÜELL, MANEL. "Brulots a la guerra dels Segadors". *A Carn!* [En línia], Gener de 2011, núm. 15, p. 4-8: 4.

19. BNE, *Manuscritos*, reg. 2.372, f. 144. La dada ha estat utilitzada a GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003 (Els llibres del Consell), p. 122, i a GÜELL. "Brulots...", p. 5-6.

lots hagués fet blanc, a més de la col·lisió, hauria incendiat una galera rera l'altre, i és possible que s'haguessin perdut totes. Accions com les d'Antonio Pellicer, Enríquez i San Vitores ho van impedir.

Transcorregut el setge i alliberada la ciutat del bloqueig francocatalà, els hispànics van tornar a fer sortides per tal de consolidar-se al Camp de Tarragona i tornar a establir-hi casernes a les principals poblacions. Quan oïen que en alguna d'elles hi era l'enemic (o la població hi col·laborava), hi llençaven una operació de càstic. El 19 d'octubre de 1641, Antonio Pellicer, governador dels dragons, va ser l'encarregat de comandar una d'aquestes *ràzzies* contra Alcover. Sortí de Tarragona a primera hora al front de la seva companyia de les Guardias Viejas i tornà l'endemà a les 8 hores, amb una trentena de presoners i un munt de mules i bagatges capturats. Per tal de tenir un bon nombre de captius i poder bescanviar-los per gent del seu bàndol empresonada pels francesos a Barcelona, en aquesta acció els hispànics van començar a capturar civils del país, (f. 202). El 21 de novembre següent, assabentats del nombre i composició de la guarnició francesa de Reus, van traçar un pla per emboscar-la. Per atraure-la fora de la població i conduir-la al parany, van destacar tropes lleugeres que fessin d'am, entre les quals hi eren dos batallons de dragons que conduïa Pellicer. Van atacar la guarnició enemiga repetides vegades, retirant-se tot seguit per fer-se empaitar, però els francesos no van ser tan ingenus i no hi van caure (f. 234).

Al tombar de l'any, els hispànics ja es deixaven veure arreu de la comarca. El 8 de gener de 1642 el marquès de la Hinojosa, virrei en funcions, aplegà una host i es plantà davant del Vendrell intimant la població a retre's, la qual, enlloc d'això, es tancà a l'església i es disposà a resistir. Segons els *Avisos*, a Pellicer se li encomanà atacar amb 200 dragons²⁰, segons el *Diario*, Hinojosa féu desmontar els dragons i aplegar-se amb d'altres forces d'infanteria per avançar fins a l'entrada i col·locar un petard. Entraren dins i arrassaren el lloc, prenent-los més de 1.500 caps de bestiar (f. 262-263).

A mitjans de mes, prop de Vilallonga del Camp, al santuari de Paret Delgada, els dos exèrcits van tenir ocasió de mesurar forces, quedant el resultat en unes dubtoses taules. Sota les ordres del baró de Molinghen, Antonio Pellicer va tornar a distingir-se en el combat: "*hizo mucho servicio en su puesto con sus dragones [...] Peleó Don Antonio quanto puede ser y fué de mucho provecho...*"²¹. Pot ser a Paret Delgada es guanyà els galons de governador, perquè per aquestes

20. PELLICER. *Avisos...*, p. 334.

21. BNE, *Manuscritos*, reg. 2.374, f. 56v, 57 i 223; *Relacion verdadera de todo lo sucedido en Cataluña desde los primeros de Setiembre del año pasado de 1641, hasta mediado Febrero de 1642. Contiene el socorro de Perpiñan, y otros buenos sucessos de las Armas de su Magestad contra las de Francia*. Sevilla:

dates el marquès de la Hinojosa el deixà de governador a la caserna de Vila-seca, amb 300 cavalls i 400 infants²².

Antonio Pellicer s'afegí amb els seus dragons a l'exèrcit del marquès de Povar i, els darrers dies de març de 1642, sofrí la mateixa sort. El pla hispànic era conduir l'exèrcit pel mig del país i socorrer Perpinyà, llavors estretament assetjada per Lluís XIII. El capteniment castellà no podia estar més a les antípodes de la realitat que es vivia a Catalunya quan creien poder travessar el país pel centre, prop de Barcelona. Així que la tropa es va posar en marxa, catalans i francesos aixecaren nombroses lleves i sometents i l'anaren burxant i emboscant cada cop més fins que a l'alçada de Montmeló i Sant Celoni, l'exèrcit castellà fou fragmentat, combatut, rodejat i finalment rendit sencer. Pellicer assistí a la darrera junta de guerra, en la qual va votar per retirar-se novament a Tarragona i no seguir endavant (f. 310v.), com de fet es va decidir, encara que massa tard, ja que l'enemic, en les pròximes hores, els acabà de vèncer i els forçà a una rendició massiva. Antonio Pellicer figura als llistats de presoners fets pels francesos²³, i també, el 1643, a la llista de presoners rescatats²⁴. D'ençà, passà a l'exèrcit de ponent, davant de Lleida, sota les ordres del general Felipe de Silva, amb un contingent de 300 dragons. Sabem que el 1644 "*Don Antonio Pellicer de Tovar, governador que fué de la cavalleria de los dragones, haviéndosele dado tercio en Milán, fué a Çaragoça llamado para que haga nueva leva de dragones en el ejército y escoja los cavallos y los infantes que fueren más a propósito*"²⁵. Entenem que va refusar el càrrec de mestre de camp a Itàlia, per seguir governant els dragons a Catalunya, i que amb les intermitències que fos, hi va romandre fins al final dels seus dies.

No tenim cap altra dada més sobre aquest militar, que la relativa a la seva mort, en acte de servei, durant la recuperació del fort de San Juan de los Reyes, un dels fortins aixecats per encerclar Barcelona en el setge final de 1651-1652. Ens ho assabenta el paràgraf inserit al començament dels *Diario* que abans hem reproduït²⁶. El fort de San Juan de los Reyes fou atacat a mitjan juliol de 1652 pels defensors catalanofrancesos en una sortida final a la desesperada, i fou, a desgrat de Pellicer, dels darrers combats d'importància que va sostenir l'escanyada

Juan Gómez de Blas, 1642, f. 3 (reproduït a ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993, vol. I, núm. 59, 431-434, p. 433). Sobre la batalla de Paret Delgada ja vam dir tot allò que calia a GÜELL, MANEL. "Valls durant els primers anys de la guerra dels Segadors". *Quaderns de Vilaniu*, Valls, 39 (2001) 47-69.

22. PELLICER. *Avisos...*, p. 345.

23. SIMON. *Cròniques...*, p. 329.

24. PELLICER. *Avisos...*, p. 410.

25. PELLICER. *Avisos...*, p. 454 i 502.

26. Al foli 2n. També MUÑOZ. *Diccionario...*, p. 95.

capital catalana. Segons l'anònima *Conquista de Catalunya por el marqués de Olías y Mortara*²⁷, el 17 de juliol una host de 600 infants i 200 cavalls comandada per Josep d'Ardena i el baró d'Austrin embestí el fort i el prengué fàcilment; aviat van ser reforçats fins arribar a ser 3.000 homes i 700 cavalls. Els hispànics van haver de posar-s'hi seriosament, ja que si no recuperaven aquella posició, els catalans tenien pas obert per terra i es trencava el setge. El següent dia 18 s'aplegaren les màximes autoritats: el marquès de Mortara, el príncep Joan Josep d'Austria i el governador de l'artilleria Juan Pallavicino, i mobilitzaven tota la infanteria i cavalleria de les casernes circundants, amb l'objectiu primer d'aïllar el fort, i tot seguit d'expugnar-lo i recuperar-lo. La primera fase era tancar totes les forces enemigues dins del recinte, i d'això s'encarregà la cavalleria, comandada pel comissari general Dionisio Putier, la qual reeixí, malgrat el foc intens que disparaven els defensors des de diverses posicions. El text no esmenta Antonio Pellicer, però un breu comentari i un xic d'imaginació ens poden donar una idea de la sort que amb tota probabilitat degué córrer: *"Adonde las vidas se luegan, rara es la ganancia, que se consigue sin alguna perdida, y adonde el osar gana, pocas vezes sucede no pagar su pension la osadia, aquí nos quedò muerto de un balazo en la Caveza, el Comisario general Don Dionisio Putier, y otros Oficiales de sus tropas..."*²⁸, entre els quals, segurament, Pellicer, ja que la resta d'operacions d'expugnació van anar a càrrec de la infanteria, que l'endemà ja havia obligat a capitular els defensors.

La resta de la història ja la coneixem. O bé el germà José anà a Barcelona a fer-se càrrec de les despulles de Antonio i allí li devien dar les seves pertinences, entre les quals hi degué trobar els dos volums del dietari, o bé els seus camarades d'armes li dugueren el cadàver a Saragossa per tal d'enterrar-lo allí. Com fos, el *Diario* quedava en poder del megacronista aragonès, que es permetia, llavors, inserir al començament un comentari (falsari) sobre la seva autoria²⁹.

La veritable autoria del Diario

Resulta obvia una connexió força estreta entre els dos germans, José i Antonio. No únicament pel fet que el primer es fes càrrec de les despulles del germà

27. *Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara*. S.l.: s.e., s.d. [d.1652], f. 127 i ss. També SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa* (1640-1659). Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 523-534.

28. *Conquista de Cataluña...*, f. 129.

29. Esfereix pensar que el màxim responsable de la Història oficial de la monarquia hispànica, o bé ni es va molestar en llegir el dietari, suposant que l'hauria escrit el seu germà (de qui no dubtem que hagués pogut prendre apunts dels fets), o bé el va llegir i sense cap recança li atribuï una autoria impossible. En qualsevol dels casos, la professionalitat del "Cronista Mayor de su majestad", queda bastant en entredit.

el 1652, sinó també per una de les seves obres, *Idea del Principado de Catalunya*, publicada precisament el 1642, segon any del dietari, i nodrida amb notícies que podem suposar li foren proporcionades per Antonio, que hi era, vivia en ell i era testimoni directe dels fets. En aquest sentit, hem de destacar un passatge colpidor, quan diu que els catalans:

“han de llorar, el ver con esta Guerra tan sangrienta, aquella Provincia desolada; yermas sus Ciudades, desiertas sus Villas; despobladas sus Aldeas; muerta la Flor de sus Naturales; saqueadas sus Casas; robadas sus Haciendas; consumidos sus Haveres; sus Mugeres expuestas a los Excessos Militares; sus Hijas sirviendo al delito licencioso de la Campaña; quemados sus Edificios; profanados sus Templos; despojadas sus Iglesias; sin orden lo político; en confusión lo Eclesiástico; i en fin padeciendo todos los efectos de la guerra (quando la Religion entre Herejes esté segura); que son Hambres, Pestes, Contagios, Miserias, Calamidades, i Desdichas; no tanto executadas por las Armas de su Rey Natural, como por las de los Franceses sus Auxiliares, à cuya corona se han entregado”³⁰.

José podia haver recollit molta manta dades històriques sobre el Principat (de fet, es va permetre fer certes correccions al mapa que va elaborar el cartògraf Gerardus Mercator), però creiem que aquesta mena d'apreciacions no les podia haver fet si no qui les havia viscudes directament. I intuïm que Antonio Pellicer, en aquella guerra, les hauria fet de tots els colors, doncs, era cap militar dels temibles *dragones*, genets de la cavalleria lleugera hispànica creats precisament per córrer la campanya depredant, els mateixos que van assaltar en sengles operacions de càstic Alcover i El Vendrell, els mateixos dels quals el *Diario* comenta que en la desfeta del marquès de Povar van ser exclosos del quarter (f. 308v.).

El professor Antoni Simon i Tarrés especula que fou José Pellicer de Tovar qui reproduí en el dietari els apunts que el seu germà Antonio li passà³¹, però és obvi que ni això. Una atenta lectura del dietari corrobora que l'autor no podia ser Antonio Pellicer de Tovar, per molt que fos aquest qui finalment s'hagués fet amb els apunts o amb el manuscrit (o part d'ell) i el conservés en el seu poder en morir. Ens basem en més d'un raonament assentat en la lògica i el sentit comú:

– El veritable autor del dietari (des d'ara, el “redactor”) el va escriure en primera persona, i dins del text apareix Antonio Pellicer a qui se refereix com a un tercer (i per cert, ‘algú’, va dedicar-se a assenyalar amb una creueta al costat tots els llocs on apareixia el seu nom...). És obvi que van coincidir en el mateix front de guerra, però també que no eren la mateixa persona.

30. PELLIZER DE TOVAR, JOSEPH. *Idea del Principado de Cataluña. Recopilación de sus Movimientos Antiguos i Modernos i Examen de sus Privilegios. Primera Parte Dedicada Al Rey Nuestro Señor Por Don...*, Cronista Maior de Su Magestad. Anvers: Gerónimo Verdus, 1642, p. 439.

31. SIMON. *Cròniques...*, p. 36.

– Com hem tingut ocasió d'exposar, hem trobat almenys dos episodis concrets en els quals sabem, per altres fonts documentals, que Antonio Pellicer no només hi va intervenir directament, sinó que ho féu d'una manera destacada: la seva participació a la batalla de Tamarit i en l'atac dels brulots. I el dietari, que consigna ambdós episodis, a ell no l'esmenta pas. No sembla lògic que un cronista deixés passar ocasions tan clares com aquestes per magnificar els fets i presentar-los fàcilment com actes heroics. Això no només descartaria Pellicer o el seu germà com autors, sinó també com a editors o promotors, o sigui que paguessin al redactor perquè escrivís el dietari en nom seu. Hem d'entendre doncs, que pel que sembla no va existir cap relació entre els Pellicer i l'autor del *Diario*.

– El redactor es refereix a ell mateix en algunes poques ocasions, però mai com a un militar. Ben al contrari, admet que no ho era pas.

Aquest últim fet és fonamental per tal de fer més llum sobre la veritable identitat del redactor. L'onze de desembre de 1640 explica que arribava a Hospitalet, on el marquès de Los Vélez li aconsellà esperar la marxa de l'exèrcit abans de desplaçar-se “*que no estava la tierra segura...*” (f. 3v.). Dóna la impressió que viatjava sol i no, cas de tractar-se de Pellicer, pressumptament acompanyat d'una mínima escorta de dragons, circumstància que hagués fet gratuïta la preocupació del Velez. Dijous 17 d'octubre de 1641 el redactor comentava la política proposada pel baró de Seebach relativa a permetre i protegir els civils perquè conreessin els camps, i afegia “*como yo entiendo poco de la guerra y no soy de las juntas d-ella no puedo hazer más que discurrir según mi buen deseo*” (f. 203v.). El 9 de novembre següent abans d'emetre un comentari sobre la marxa dels treballs de fortificació de la plaça tarragonina es cobrí les esquenes argumentant prèviament que “*yo intiendo poco d-esto, más...*” (f. 214). Una setmana més tard, sobre el risc que corria la cavalleria per acudir a conservar el port de Salou, tornava a dir que “*yo entiendo poco de // d-estas materias, y así no puedo dar parecer en ellas*” (f. 230v.-231). Un individu que deia no entendre sobre fortificacions, ni polítiques agràries amb la població civil, ni d'estratègies de conservació de casernes veïnes, no podia ser, certament, el comandant de la cavalleria lleugera de l'exèrcit, el qual sí que formaria part de juntes de guerra i per la seva participació en diversos combats estaria capacitat per discernir en matèries de les que el redactor declinava opinar amb autoritat. Per acabar-ho de rematar, el 25 de maig de 1642, davant de la brama que semblava córrer per Tarragona d'un segon setge francès abans de vint dies, deixà anar que “*aunque yo no soy soldado, no lo acabo de creer*” (f. 348). De fet, ja en un comentari def f. 11 admetia “*... de riesgos tales, que los que no emos sido soldados los conosco...*”. Ho podia dir més alt, però no més clar...

Queda, doncs, entés, que no es tractava d'un militar. En canvi, altres comentaris que hem marginat pacientment, ens indicarien que podia tractar-se d'un oficial de l'administració, tal volta de la intendència de l'exèrcit. Recordem

que afirmava “*no soy de las juntas d-ella [de guerra]*”, cosa que indica que sí que pertanyia a d'altres juntes. El 14 de desembre de 1640 es trobava amb l'exèrcit batent Cambrils, quan a mitja nit se tocà l'alarma i “*montamos luego los oficiales de sueldo y io y fuimos a la corte que estava cerca de n[uest]ro quartel...*” (f. 6), comentari que suggereix que formaba part del grup dels oficials de sou o similars, o sigui, depenent de l'Administració militar³². El 9 d'abril de 1641 comentava “*esto es discurrir como licenciado y por lo que la campaña me a enseñado...*” (f. 45). Una nova constatació, la del títol de llicenciat (en dret), que ens l'apropa més a un oficial d'intendència que no pas a un rude capità de cavalleria. L'últim dia de setembre de 1641, havent mort el proveïdor general Diego de Cárcamo, es creava un buid de poder administratiu davant del qual el redactor confessava haver tingut una junta amb el veedor, el comptador i el pagador (f.194v.). El 25 de maig de 1642 comentava que “*La semana pasada se me encargó hiciera un borrón de las capitulaciones que an de firmar los lugares que antes avian benido y ahora bienen a la obediencia...*” (f. 348v.). En la mateixa data tracta del tema dels botins (que segons la normativa militar s'havien de repartir entre qui l'obtenia, el seu comandament i el rei, i pel que sembla hi havia alguns fraus), “*Desde que corre el ex[pedient]e por mi quenta, he procurado se justifiquen las pressas como manda la ordenança y no lo he podido conseguir últimam[en]te...*” (f. 340). El marquès de la Hinojosa es feia l'orni perquè en el tema hi era barrejat el baró de Molinghen (molt descontent en d'altres assumptes), cap de les tropes valones i un dels mercenaris més influents de l'exèrcit, i el redactor, frustrat, assegurava que “*el sávado escribiré un papel al Marq[ué]s diciéndole mi sentimy[ent]o*” (f. 349v.). Dilluns 24 d'abril de 1641 l'exèrcit passava mostra, i el nostre dietarista era capaç d'exposar la xifra exacte de soldats que va donar l'operació duta a terme pels oficials de sou, “*alláronse 1.979 cav[all]os, con oficiales mayores y prim[er]a plana y infantes 3.000*”, i no menys de desglossar els primers al marge esquerra (285). A més, estava al corrent de les xifres que van donar sengles mostres preses a la infanteria de la plaça de Tarragona l'1 i el 2 de desembre de 1641, encara que fou “*sin útil ninguno porque según he entendido han [a]parecido algunos soldados más que en la de ayer*” (242v.).

Aquests comentaris ens van perfilant la identitat del redactor, que més enllà d'un simple oficial d'intendència semblava tractar-se d'un secretari o cap de gabinet administratiu, un personatge de cert pes que es feia transpor-

32. Segons José Almirante “*Oficio del sueldo se llamó la dependencia que es hoy Administración militar*”. ALMIRANTE, JOSÉ. *Diccionario militar. Tomo II. H-Z*. Madrid: Ministerio de Defensa, 1989, p. 963.

tar en carruatge propi³³ i que tenia accés directe no solament als secrets més importants de l'exèrcit, sinó també als seus més alts comandaments. Podem comprobar en més d'una ocasió com el nostre autor es relaciona amb les principals autoritats, que li feien puesto en trobades assenyalades i que l'escoltaven en els consells que els prodigava. L'11 de desembre de 1640, com ja hem fet constar, va ser el propi marquès de Los Vélez, qui es va preocupar de recomanar-li marxar amb l'exèrcit per tal d'evitar riscos (f. 3v.); el 25 de setembre de 1641 va ser amb ell amb qui contactà ("*vino a mi posada...*", f. 190) el canonge Miquel Aguiló per avisar d'un intent d'interpresa per part de l'enemic, intent que van avortat perquè, tot seguit, anaren a trobar el governador Gerí de la Rena per explicar-li ho; a mitjan octubre aconsellava el baró de Seebach l'expedició de passaports, d'acord amb els francesos, per tal que els naturals conreessin els cultius i tothom es beneficiés de les collites (203v.), i pocs dies després es permetia suggerir-li un parany militar contra l'enemic, a prop de Vila-seca, "*pareciole hera buen ardid de guerra [...] no sé si lo dispondrá y si se executará*" (f. 205-205v.). El 10 de novembre de 1641 assistí al convit que el marquès de la Hinojosa disposà en un casalot a l'altra banda del Francolí, ofert a uns oficials francesos de Reus (216v.). Hem de suposar que a aquest convit només hi assistiria la cúpula de comandaments hispànics. Finalment està l'acurada descripció que fa de l'evolució de l'agonia i mort del virrei Federico Colonna, una descripció farcida d'un detallisme que només podia provenir d'algú que hi hagués estat omnipresent³⁴. Davant del buid de poder ocasionat pel traspàs virregi, el redactor féu un repàs dels comandaments més aptes que quedaven per assumir el control polític i militar, en el que és una exposició notable que només podia fer algu molt ben situat i amb coneixements de primera mà (185v.-186).

Així, doncs, recapitem: el redactor era llicenciat i seglar³⁵, se li encarregava l'elaboració d'importants documents i la formació de compromesos expedients, i tenia tracte ordinari amb les més altes personalitats de la jerarquia política i militar hispànica. Si no era el proveïdor general (Diego de Cárcamo), ni el veedor (Juan de Benavides), ni el comptador (Martín de Velasco), ni el pagador (Antonio Ortiz), personalitats amb qui assegurava haver-se reunit el 30 de setembre de 1641 (f. 194v.), llavors, pot ser es tractava del tresorer general Pedro de León, "*secretario del rey, en cuya mano se entregaba todo el dinero*

33. Com fa constar l'11 de desembre de 1640, quan acollí en ell el moribund Miguel de Iturbide ferit en un parany prop de Cambrils. I no devia ser gens petit, per quant "*sirvió de enfermería a él y a otros enfermos...*" (f. 4v.).

34. En vam dedicar un capítol a banda a GÜELL. *El setge...*, p. 177-185.

35. Els comentaris que dedica als eclesiàstics tarragonins com a promotors de la resistència civil, són d'una naturalesa que fan molt difícil pensar que poguessin provenir d'un company d'hàbits.

del ejército...”³⁶. Especulacions a banda³⁷, no podem saber-ho del cert. Pot ser el dia que tinguem a l’abast algun llistat exhaustiu del tot del personal de la furrieleria d’aquell exèrcit, poguem especular algun nom més, però, avui per avui, ens n’hem d’abstenir, conformant-nos amb el fet d’haver precisat, això sí, que la veritable autoria del dietari no pot correspondre pas al cap dels dragons Antonio Pellicer de Tovar.

Multiautoria

Ni tampoc a un sol autor. Creiem que hi ha almenys un altre pseudoautor que va col·laborar en la redacció en ocasions puntuals, ja que la cal·ligrafia no és sempre la mateixa. En predomina una de concreta que, a voltes, es va alternant de forma esporàdica amb almenys altres dues més. Sembla tractar-se de persones, redactors i autors diferents, perquè de vegades d’una cal·ligrafia a una altra es repeteix una mateixa notícia. L’últim dia d’agost de 1641 l’autor principal (el predominant en el dietari) parlava de l’acord que havien establert els de Reus per estalviar-se allotjar francesos a la vila. En el comentari corresponent a l’endemà, dia 1 de setembre, en cal·ligrafia hostentosament diferent, es torna a repetir això, afegint aquest segon cop “*En una villa que llaman Reus...*” (182), quan abans el text ja s’havia referit a Reus en manta ocasions. Podem assegurar, doncs com a mínim, que el nostre autor va comptar amb petites ajudes per part de col·laboradors que van anar inserint passatges, breus i ocasionals, però en tot cas al marge dels que redactava l’autor principal, amb la clara voluntat de complementar el text definitiu.

El contingut

El text del dietari està farcidíssim de comentaris personals que detallen l’activitat de l’exèrcit hispànic (també la del seu enemic, catalans i francesos) i la situació política, estratègica o militar en la que s’anava trobant, tant a nivell nacional, com sobretot, comarcal (f. 42v.-43, 44v.-45). No es tracte de comentaris gratuïts o poca-soltes, ben al contrari, al darrera sol haver-hi un pensament

36. MELO, FRANCISCO MANUEL DE – TIÓ, JAUME. *Historia de los movimientos de separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV...* Cadis: Edició facsimil de l’edició de Barcelona de 1842, Universitat, 1990, p. 145. Recordem que una de les tasques que se li va encomanar, sobre els botins, era de caire comptable, adequada per a algú que exercís de tresorer. També que tenia coneixement exacte de la partida de diners que el marquès de la Hinojosa s’havia gastat en espies (f. 248).

37. També havíem pensat com a candidat ideal a l’autoria que ens ocupa en Francisco Antonio de Alarcón, secretari reial destacat per la Cort de Madrid per vigilar de prop a Los Vélez (FLORENSA-GÜELL, ‘Pro Deo...', p. 136), però el dietari també l’esmenta en tercera persona (f. 15). De fet, Pedro de León és pot ser l’únic alt càrrec administratiu que no apareix al dietari, cosa que té una doble lectura: o bé no hi era, o bé era el propi redactor i no es podia autocitar.

madurat i prou encertat, com ens ho poden demostrar un parell d'exemples (dels moltíssims que podríem triar). A la pàgina 414, tot parlant de la guerra al Rosselló, hom diu que allò que més preocupa és "*que si se pierde Colibre [...] se pierde a Ruisellón*", i era ben cert que Cotlliure era, per la seva situació estratègica d'abastiment de Perpinyà, la clau de volta de tot l'entramat rossellonès; amb el temps, en caure Cotlliure, caigué Perpinyà, i amb ella, efectivament, el domini de la Catalunya Nord. De la mateixa manera, el dietarista opinava que "*si perdemos a Tortosa abremos de pleytear por Valençia*" (f. 318), d'aquí l'enorme importància de mantenir Tortosa. És, doncs, una oportunitat magnífica per prendre el pols d'aquests primers vint-i-cinc mesos de guerra, donat que el detall i qualitat que imprimeix als comentaris és molt considerable.

Així, se'ns descriuen la invasió del Principat per part del marquès de Los Vélez: fets del Perelló, l'Hospitalet de l'Infant, coll de Balaguer (f. 2v-3), Cambrils (6v.), Salou (9), ocupació de Tarragona (10-10v.) i batalles de Martorell i de Montjuïc (20-23); el virregnat del connestable Colonna amb el terrible setge de la plaça tarragonina: raid contra Riudoms (46v.-47v.), replegament de Tamarit (59v.), escaramuça i caiguda de Salou (61-61v. i 70v.-71), caiguda de Constantí (80v.-81v.), batalla de Tamarit (111v.-115v.), primer socor de 4 de juliol (129-134), socor definitiu (164-166) i intent d'interpressa sobre Tarragona (190-191v.); l'interinatge que exercí el marquès de la Hinojosa: *raid* sobre Vilaseca (244-244v.), *raid* sobre Alcover (253-254), i sobre El Vendrell (262-263), i sobre l'Aleixar (272), la batalla de Paret Delgada (268-269v.), altre *raid* sobre El Plà (270v), i sobre Alforja (277v.-278v.), setge i recuperació de Constantí (286-292), la desfeta de l'exèrcit del marquès de Povar (308-310), interpressa sobre el Vendrell (342.345v.), l'assalt i recuperació de Tamarit (363v.-367v.), etc.

Pel mig d'aquests fets, s'inserien aquells que cronològicament tocava relatiu a la guerra al front del Nord (el Rosselló, Roses, però sobretot, Perpinyà), del Sud (setge de Tortosa) i de ponent (campanya de La Mothe a la Franja, Monçó, Tamarite de Litera, etc.). També notícies sobre l'enemic, sobre els francesos i sobre allò que es coïa a Barcelona, sempre tergiversades i destacant únicament els pitjors i més negatius aspectes, amb un clar ànim de desprestigiar i calumniar l'enemic. En aquest cas, el relat és més parc, ja que l'autor contava allò que oïa de terceres persones (avisos o testimonis que arribaven a Tarragona) i ho passava pel cedaç dels pensaments més arbitràriament retorçats. Amb tot i això, Déu n'hi dó el material que aporta el nostre dietarista.

El text també insereix comentaris interessantíssims sobre un seguit de temes, a tall de complement, que alternava allà on surgien o es feien palesos, Molts d'ells acaven sent una reiteració per part de l'autor, pel molt que el preocupaven: La situació crítica de l'exèrcit, mal pagat i delmat per la manca d'una subsistència regular, la lacra de les continues dessercions, el bescanvi de presoners,

l'activitat portuària i marítima (anada i vinguda de galeres, combats navals), la necessitat de mantenir (i remuntar) una bona cavalleria, arma que seguia sent la principal de l'exèrcit, etc.

La ciutat de Tarragona

Per raons obvies, la població estelar d'aquest dietari és, sens dubte, la ciutat de Tarragona. El *Diario* resulta molt a propòsit per resseguir les engoixes que va patir la ciutat, convertida en capital hispànica de la Catalunya ocupada per Felip III, principal port de mar, quarter general de l'exèrcit, centre polític i militar i residència del virrei. Les primeries de l'ocupació van ser força seques:

"Oy [23 de desembre de 1640] a las 2 de la tarde salió la Çiudad en carroças a dar // la ovediencia al Marqués [de Los Vélez]. Quisieron açerlo con sus maçeros muy en forma y dijóseles lo que avian de hacer y advirtiesen que en su estado press[ente] heran nada. Con lo qual: llegaron con la orden que se les dió, prestaron la ovediencia y entregaron las llaves; y mañana lunes se entrará en la ciudad" (10-10v.).

Durant el setge (maig-agost de 1641), es poden anar seguint els detalls més esgarrifosos del patiment de la població civil per causa del bloqueig, la fam i la peste. Més tard, són constants les referències, més llargues i més breus, a la marxa i disposició de les obres de fortificació, les notícies sobre entrades i eixides d'embarcacions navals, o els comentaris sobre l'animadversió d'uns tarragonins sotmesos militarment i política (amb especial esment, com podrem veure, a l'estament eclesiàstic).

La cronologia del *Diario* només cobreix un cop el 23 de setembre, però quan ho fa no deixa de destacar que "*Oy se ha celebrado aquí la fiesta de Sancta Tecla, patrona de esta ciudad y arçobispado con proçesión y después de la missa mayor, en que yba el braço de la sancta con la misma solemnidad que el dia de el Corpus*" (189v.).

El relat cerca donar notícia de cada fet, però el seu veritable actiu rau en els comentaris personals amb els quals l'autor amaneix el text, uns comentaris d'una força tremenda, que ens ajuden a copsar detalls i situacions que no trobarem a les monografies tècniques, i que ens són força útils. Tot seguit en seleccionem un grapat.

Pregona animadversió

La característica que més sobresurt en llegir el *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42*, és l'odi profund que aquells hispànics sentien envers els habitants del Principat, un odi que els portà a tractar el país com terra conquerida, on l'exèrcit depredà brutalment i incommutable davant del sofriment dels indígenes. Efectivament, la invasió que es va produir a l'inici

de la campanya militar de 1640 fou d'una gran brutalitat: Xerta fou assaltada, saquejada i cremada de dalt a baix, també van ser calgigades Aldover i Tivenys; al Perelló van penjar el grapat de defensors que els feren resistència; al coll de Balaguer van fer una gran matança quan la cavalleria perseguia els fugitius desarmats; de Cambrils no cal parlar-ne més...³⁸. Camí de Barcelona, van assaltar i assassinar 300 persones a Castellví de Rosanes (18v.), a més d'incendiar Molins de Rei (19v.) i Aitona (perquè hi van perdre un dels seus, amenaçant de cremar una població per cada soldat que perdessin) (29v.)

La derrota de Montjuïc no va amansir pas els invasors. El 6 de febrer de 1641 Garay s'atacava a Valls amb mitja dotzena de canons; la població fugí espantada cap a les muntanyes (26). L'últim dia de març els hispànics abandonaren Vilallonga del Camp. L'havia ocupada el regiment d'irlandesos, que en entrar la van trobar despoblada perquè els habitants, espaordits, havien fugit a la muntanya. Amb raó. Els irlandesos destruïren (així consta al dietari, f. 37v.) tota la comarca, i a l'autor no se li acut altre comentari sobre aquells mercenaris destralers que dir que *"para esto tienen particular gracia, si bien no se les puede negar son linda jente"*. Que ho preguntessin als vilallonguins la gràcia que li van trobar!. El 7 d'abril, van cremar una casa forta amb defensors dins, prop de Valls. Més tard, algú els digué que hi ha bestiar en un mas de Riudoms, s'hi van atancar fent degollina de tothom a qui es trobaren per davant, fins arribar a una casa forta que assaltaren. Occiren els cinc civils que la defensaven *"perdonando unos viejos, mujeres y niños que se allaron en dha cassa"*, i s'endugueren 250 caps de bestiar aliè (41v.-42). El 23 de juny de 1642 es parlava d'una incursió a Vilafranca del Penedès, on la cavalleria al llarg del trajecte, havia cremat, depredat, robat bestiar *"y degollado can[tida]d de cattañanes, aunque acá no se a dado a entender..."* (367v.).

Es podria pensar que per les barbaritats comeses contra la població civil catalana, aquells militars els tindrien certa consideració misericordiosa. Si aquesta fou la que trasllueix l'autor en el dietari, és d'allò més detestable. Perquè el nostre dietarista tenia una especial "estimació" envers els catalans. Per a ell eren poca cosa més que monstres de l'Havern, i se li acaben els adjectius i comentaris per a dir-ne mal: *"lo que más an sentido es la açienda que con ello an gastado y gastan, pues esta gente la comodidad y los m[a]r[avedi]s ama de todas las cosas, y como la guerra les quita uno y otro enxendra el aborrecimiento..."* (31); *"... que los bárbaros, en todo lo son"* (42v.); *"... porqué la cayneria de esta jente es tal que asombra de la seguridad y confiança [amb la qual] aran qualquiera trayción"* (45v.); *"... y cien mill desvergüenças y desatinos que deçian los catalanes, muy naturales en ellos"*

38. FLORENSA-GÜELL. 'Pro Deo...', p. 184 i ss.

(85); “que es tan grande la locura de esta jente del pays...” (127); “y es tan grande la pertinancia de esta jente y la ravia que tienen en contra nosotros, que ni ven esto ni lo sienten // y si un castellano les toca en balor de una algarrova unden el mundho a llantos y quejas” (128-128v.); “... y las ynjustas quejas de esta gente y su mucha maldad” (160); “más esta jente es tan ynfame y tienen tan naturalizado el odio contra nosotros que a nada se les puede dar crédito” (170v.); “mas esta jente es tan vil, que a nada que diçe se puede dar crédito” (179v.); “... ay tan poco que fiar de esta jente que a ning[un]o se puede creer” (181); “y de los que más nuestros juzgamos en Tarrag[on]a no ay que fiar, que ya los tengo muy conocidos y todos los del pays son unos” (185); “... sino tubiéramos tantas experiencias de el daño que nos a echo la falta de castigo, así en el ex[ércit]o como en el pays, y la protervidad de esta gente no estubiera tan conoçida” (208v.); “... y es tan nobelera esta gente [...] si vien todo naçe del mal natural de esta gente” (243); “y io fio muy poco de los del pays, que se muestran más amigos pero si alg[un]os lo son es a más no poder o por el tiempo que les está vien” (264v.); “llega a tanto el mal natural d-esta jente que...” (303v.); “... en que se conocerá lo que ay que fiar del mejor de los cattalanes” (309); “... no les creo por ser cattalanes” (363), etc.

A principis de març de 1642 davant del tracte honrós dispensat a la guarnició que capitulà a Constantí, el comentari despectiu de torn deia: “... como si esta fuese jente de honrra que supiesse sentir nada ni enmendarse” (291). L'autor del text no distingia entre civils pacífics i miquelets, per a ell tots els catalans eren miqueletes, tots constituïen l'enemic, i quan el 9 de maig de 1642 comenta que als soldats que s'aparten per cercar menjar “deguellan los micheletes quantos cojen...”, no s'està d'afegir: “y aquí damos luego libertad a todos los paysanos, con que no sirve sino para aumentarles la desvergüenza y el atrevimiento...” (295v.). El 29 de maig de 1642 davant les notícies de la creixent desavinença entre catalans i francesos, comentava “de todo esto me rio y he reydo siempre, como quien conoçe a catalanes y tiene vistas tantas experiencias de su crueldad, sin que pierdan ocasión de exercitarse” (351v.). El següent 28 de juny, el rumor era que a Barcelona volien posar a galeres tots els presoners hispànics, sense diferenciar soldats d'oficials, “Puédise creer todo de los cattalanes” (370).

Pot ser sí que aquells catalans de mitjan segle XVII eren bàrbars, tràidors, rabiosos, gent infame, vil i embustera... i tot el que el dietarista volgués, però és que els havia envait el país una horda incontenible de salvatges que occien, robaven, saquejaven i els tractaven brutalment i sense contemplació, i ells eren gent civil, fins llavors pacífica, dedicada únicament a les feines del camp o la mar i a la indústria menestral. Cóm havien, doncs, de reaccionar? De fet, d'una manera indirecte, el propi dietarista acaba admetent-ho, en més d'un passatge:

“... lo mal socorrido de este exército y los muchos muertos y enfermos, no ay que admirar aliente a los del pays, pues desde el principio se a tratado la jente y la tierra como si este exército y sus particulares la ubieran de heredar” (40).

“La semana passada se me encargó hiciesse un borrón de las capitulaciones que an de firmar los lugares que antes havian benido y ahora bienen a la obediencia. Híçelo y se an // ajustado ya alg[uno]s lugares, y se a quitado a otros para que bengan a hacer lo m[ism]o. Juzgo será trabajo sin efecto porqué la cav[allería] que sale cada día a correr la campaña rova quanto topa y el mayor daño que açe es a los obedientes, porqué en fee de la salvaguardia estan cultivando sus tierras y a todos quitan las mulas y a unos porqué no se sepa su maldad los haçen que se bayan y a otros los matan y luego dicen les dispararon y levantan un embuste de manera que a de elijir esta jente volver a tomar las armas, pues les sale más costosso el ser obedientes que reveldes” (349).

No hi hagué quarter per als catalans

Això ens dona pas a parlar d'un dels temes més reincidentes al dietari, el quarter. Els hispànics que van envair el Principat el 1640 venien a sufocar una revolta no ha combatre en una guerra d'igual a igual. Els rebels i reus de *lesa majestat* no tenen dret a quarter i, de fet, aquells militars no la hi van guardar, com testimonien les massacres al Perelló, al coll de Balaguer, a Cambrils, a Castellví de Rosanes... El 4 de maig de 1641 necessitaven informació sobre l'enemic i, sense pensar-s'ho, agafaren tres presoners catalans i els turmentaren cruelment (63); a partir de mitjan octubre, ja no es van molestar en separar militars francesos de civils catalans, “y de aquí en adelante se ará prisionera toda la gente del pays que se pudiere porqué se tracta [de] trocar los más y los que tenemos en Barcelona, y si desde el principio los ubiéramos retenido se conociera tendríamos nosotros dos veces más prisioneros que el enemigo” (202). Efectivament, a finals d'octubre capturaven una quinzena de reusencs “y seran mucho porqué // se tratta de trocar por los n[uest]ros y si como ellos ubiéramos detenido los que hemos echo sin duda hubiéramos mayor número” (210v.-211).

En canvi, és ben diferent el tracte dispensat als presoners francesos, amb qui sí que tenien quarter. El 8 de maig de 1641, el virrei els feia vestir, calçar i els proporcionava bon llit i menjar (72) i a mitjan octubre se'ls donava un ral diari (202v.). Divendres 7 de juny francesos i hispànics començaven a entendre's, “Esta tarde al anochecer llegó un trompeta de monsieur de la Mote con carta para el virrey y relación de los prisioneros. Haçe grande ynstancia en que se busquen. Paréçeme se hará y por los que tenemos de más se abrá de tomar algun expediente y tendrán los catalanes su desengaño, pues para ellos no a de aver quartel...” (108v.). El 16 de juliol un presoner francès era retornat als seus i conduit fins els seus quarters, acompanyat de diversos capitans i capellans, quedant tant agraïts els francesos, que fins i tot els dedicaren salves d'honor (140). De fet el bescanvi de presoners entre hispànics i francesos va arribar a ser tan fluit que a finals de març de 1642 arribaven 250 presoners de Barcelona “... con que estamos deviendo oy cossa de unos 40 que se canj[e]aran por otros si los tubiéremos...” (306v.).

El virrei Federico Colonna tenia ordres seques i concretes de Felip III de no donar quarter als catalans. Efectivament, el 23 de maig de 1641 els hispànics enviaren 400 cavalls a ferratjar *“sin aver topado más que alg[un]os catalanes que a mi entender les devieron de degollar // a todos, aun que dicen se acogieron luego a la sierra, porque como a esta jente no se da quartel, hes raro el prisionero que della traen”* (111-111v.). La Mothe intentà redreçar aquesta injusta situació i incloure els catalans en el quarter, i a la segona meitat de juliol de 1641 envià un trompeta amb un missatge:

“... que atento los catalanes estavan oy devajo de la protección de su rey, devia hacerse quartel ygal a ellos y los franceses. El condestable le diçe es muy diferentes la rraçón que milita en lo uno que en lo otro, y que a los catalanes se ha de castigar siempre como a vasallos reveldes a su rey y señor n[uestr]o, y en lo demás del ejército que cada uno gobierna por su rey si quisiere tratar de quartel se podrá ajustar...” (84v.)

Poc després, *“el rey de França hace grande ynstancia al monsieur en ajustar quartel, y quiere sea ygal para catalanes y franceses, cosa que aquí no se vendrá, si de esa Corte no mandan lo contrario”* (93). L'assumpte s'enverinà, perquè els catalans, veient que els francesos si que bescanviaven presoners amb els hispànics, es negaren a sustentar els presoners que fessin, i els gals impossibilitats de sustentar-los ells desconfiaven d'enviar-los a Barcelona perquè *“recelan de la barbaridad de esta jente no agan alguna cosa que obligue al condestable a degollar los franceses que tiene aquí...”*.

D'altra banda, si els hispànics no donaven quarter als catalans, tampoc els catalans el donaven als hispànics. Ja poc abans de Montjuïc, a les massacres del Perelló, el coll de Balaguer o Cambrils, havia quedat molt clara la voluntat de no fer presoners per part dels hispànics, i els miquelets no van dubtar a ensanyar-se amb qui agafaven distret, cas del fill del senyor de Benalmazán, a qui els seus van trobar estés *“sacada la lengua, cortadas orejas y nariçes y desjarretados braços y piernas, q[ue] causó general lástima...”* (18). Cas, també, del capità Juan Bautista de Veroyz a qui els miquelets van trobar en un hospital de ferits de Vilafranca del Penedès; als ferits els van degollar tots (incloent la trentena que, espaordits, s'havien refugiat al convent de Sant Francesc, les parets dels claustros del qual van quedar empastifades de sang de dalt a baix -24-), a Veroyz *“después de averle lardeado en manteca le asaron en medio de la plaza...”* (24). A finals de febrer de 1641, els hispànics destaparen un pla de Josep de Margarit per emmetzinar al guarnició de Valls, a través dels moliners, que havien de barrejar la farina del pa de munició amb vidre pulveritzat (30). El 22 de maig de 1641, *“tomaron seis prisioneros y onçe cavalgaduras, y los catalanes aorcaron los seis prisioneros que heran soldados del tercio de D. Diego de Toledo”* (95). El 14 de juny següent, havent pres uns presoners hispànics els francesos, foren rodejats per una tropa de catalans

que els van exigir que els hi passessin “y tratando de defenderlos, se combinieron en darles por ellos tres reales de a ocho, y allí a sus // ojos los hicieron jigote” (121-121v.). No hi havia quarter, doncs: no n’hi havia.

Tampoc n’hi havia per als traïdors, o el que cada bàndol considerava que eren traïdors. Els portuguesos que van decidir servir a la restaurada monarquia del seu país i girar les armes contra els hispànics, ho van ser considerats, més que no pas rebels. El 20 de desembre de 1641, en l’assalt a Alcover, van capturar tres portuguesos, i “d’estos se arcabuceará un portugués por detrás como traidor por aver se pasado al campo del enemigo...” (255). Per la banda catalana, es va processar per traició a Onofre Pons, un prohoms lleidatà que s’havia afilerat al bàndol hispànic de bell antuvi, i a Josep Sentis, de Xerta, els dos acompanyaven l’exèrcit del marquès de Povar i, per tant, foren capturats a Sant Celoni (311-311v.).

Antagonismes també amb els francesos

La pugna de catalans i francesos no era solsament per lo del quarter (95), ja que a finals d’octubre de 1641 els francesos ja no volien més catalans en els bescanvis de presoners, sino únicament francesos, i als catalans “que los echase en galera, porque no tenia necesidad d’ellos...” (211). Les autoritats lligaven curt la soldadesca per tal que no abusés de la població civil “los franceses estan muy mal contentos y hacen muchas demasías, si bien el mosiur les castiga con todo rigor y en el tiempo que el a estado allí arcabuceó 4, sin que esto aproveche, con que viendo su libertad les va aborreciendo mucho la jente del pays” (48). A més d’això, la cavalleria francesa era la prepotència militar personificada, “según estos dicen, muy a propósito para que acaben los catalanes de conocer lo mal que les está la comunicación de Francia, porque aseguran no dejaran cassa que no destruyan” (260), i efectivament, quan fou la temporada, va arrassar el camp català “que en esto han tenido grandes diferencias con los franceses, hasta querer tomar las armas contra la cavalleria por el daño que acian en la campaña, y que los franceses los amenasaron tratándoles de traydores” (351v.).

Seguint sempre la versió distorsionada (encara que vàlida en essència) del dietari, constatem greus diferències entre uns i altres que derivaren en les més atroces accions, “También dice ay cada dia muchas diferencias y muertes entre franceses y catalanes, por más que se procura castigar y ebitarlas...” (95v.); “entre catalanes y franceses son mortales las disensiones que ay, ynfinitas las muertes que cada dia suceden” (152); “se a dicho en el ex[érci]to que en Barcelona a avido grandes diferencias y an querido matar al governador françes que allí está, de lo qual monsieur de la Mota y todos los franceses han mostrado gran sentimiento y an dicho muchas afrentas a los catalanes, tratándoles de traydores, y diciéndoles han de pagar todo lo que han gastado por mar y por tierra hasta el último ardit, y que las ofensas que les an echo ellos se las satisfaran” (154); “y que de ayer acá no es creyble el odio que an

tomado los catalanes con los françesses y según puede juzgar an de tener unos con otros muchas diferencias y aún llegar muchas veces a las armas" (167v.); *"un vecino de esta ciudad a asegurado se llevan tan mal catalanes y franceses que si los del pais cojen a un françés apartado lo matan luego y que dentro de seis dias no abrá alguno en todo el Campo de Tarragona"* (179v.); *"estan cada dia pidiendo jente, porque la del pays está de mala gana en campaña y mucho peor en compañía de françesses porque si topan alguno le matan luego..."* (181). Com veurem, els catalans van dispensar el mateix tracte als castellans. Els primers dies de novembre de 1641, sembla que a l'Urgell es va produir una gran batussa entre catalans i francesos, estant La Mothe ocupat al front de Lleida, de la que en van resultar un centenar de morts per banda i una tal multitud de ferits que els van haver de dur a l'hospital de Reus (217 i 228).

Els tarragonins entre la resistència callada i la submissió

Pot pensar-se que la població civil tarragonina s'havia vinclat mesella davant del poder destructor de l'aparell militar hispànic que havia ocupat la ciutat des del Nadal de 1640. Pot ser sí que s'havien doblegat, però no pas trencat. En més d'una ocasió els comentaris punyents del dietari apunten contra aquesta insubmissió pregona. A mitjan març de 1641, ja s'admetia que *"... de el pays no ay cosa segura sino es con las armas en las manos..."* (33). El 5 de maig, amb motiu d'una escaramuça afortunada de la cavalleria davant de Constantí, *"a sido este suceso para todo el exército de notable aliento, como de tristeza a la gente de esta Çiu[da]d, por que no es creyble el descon/suelo que an mostrado aviendo estado ayer todos rrevosando alegrías, que se conoçe nunca será esta jente buena"* (65v.-66). El 4 de juliol, emmig del terrible setge catalanofrancés, hom confessava *"que en la ciudad an quedado ya tan pocos paysanos que 500 ombres y los cortessanos sobran para tenerla segura sin que aya qué temer"* (129v.). Evidentment, allò que podien témer era una sublevació dels naturals, i de fet, a mitjan octubre el virrei manava a l'auditor general que disposés rondes nocturnes per evitar aldarulls ja que tant d'allotjament *"podria causar en la Çiu[da]d algunas ynquietudes..."* (203). Dissabte 7 de setembre següent *"pues cada dia se ba y viene la jente desta ciudad, con la misma desvergüenza que si no estubiéramos aquí y asta ahora no a avido resoluçion para ahorcar una dozena dellos"* (177) (com segur que faria les delícies al nostre dietarista...); *"y de los que más nuestros juzgamos en Tarrag[on]a no ay que fiar, que ya los tengo muy conocidos..."* (185). A finals de juliol de 1642 no ho podia dir més clar,

"quien quedare aquí [de guarnició a Tarragona] abrá de tener mucho cuidado y vijilancia, porque los paysanos que ay oy son muchos y apenas abrá marchado el ex[érci]to quando se aga esto un ormiguero d-ellos y si la jente no está // aquartelada y vien cerrados los quarteles se puede reçelar qualquier ruindad

de esta xente, y más si no se limpia la çiudad de alguna que es de mucho perjuicio, en particular eclesiásticos y relijiosos, que son los principales que hacen el daño...” (384-384v.).

En una altra ocasió, l'autor del dietari admet que l'enemic té un millor sistema de captació d'informació, pues *“ellos tienen mejores espías que nosotros, y tantos en esta ciu[da]d que es vergüença se consienta, pues ay personas tan declaradas contra su Mag[esta]d...”* (301). Als militars hispànics els donava, certament, la impressió d'estar al bell mig de Flandes, la terra que els era més inhòspita i enemiga de tot el planeta. A mitjan maig de 1641, s'advertia, *“Ya menos será esto otro Flandes, obligando a estar siempre con las armas en la mano”* (86), i a mitjan octubre, quan les poblacions tornaven a decantar-se cap al costat hispànic i es deia que acudirien a sotmetre's: *“como los conozco digo, les oygamos todo lo que dijeren, tomemos lo que dieren y en // la guerra se camine sin descuido alg[un]o, más que si estuviéramos en Olanda, pues tenemos tantas experiencias del daño que nos a echo el creerlos y descuidarnos”* (201-201v.).

Per tal d'evitar descuits com els que es refereix el dietari, consta que el 20 de novembre de 1641 les autoritats militars imposaren el toc de queda a Tarragona (230v.). Això, no obstant, *“muchos hemos observado que todas las beçes que de dia sale el ex[érci]to tocan luego una canpana en la Seo y siempre en esta ocasión ay un sancto doble a quien açer fiesta. También an visto los batidores en noches que se acen salidas lumbres en alg[un]os terrados...”* (301v.). El 14 de juny arribava a Tarragona més infanteria per mar i era allotjada a l'hospital i a la nova casa dels jesuïtes, després d'haver-se'ls passat mostra i comptar-los, i el redactor obría paréntesi per afegir *“que yo aseguro ay catalanes, y en particular eclesiásticos, que embian al enemigo la relación del núm[er]o tan ajustada como yo”* (361).

Resistència seglar

Punta de llança de la resistència, no tan callada, era doncs la constituïda per alguns dels eclesiàstics crassos de la seu, contra els quals l'autor del *Diario* no perdia ocasió de llençar els seus dards enverinats de malícia:

“Y muchas beçes he dicho que en todo el Principado y en esta ciu[da]d nos açen el mayor daño los eclesiásticos. Esto es aquí de manera que cada dia ba en aumento, y si alguno se prende, se suelta luego, con que buelve con muchos brios y mayor rencor a su exercicio, y es alentar a otros p[ar]a que agan lo m[ism]o y alg[un]a vez que e ablado d-esto con los jenerales, o se me a mandado ynformar, he dicho que a todos los eclesiásticos y relijiosos de quien se tubiere la menor sospecha será conveniente sacallos de esta ciu[da]d y Prinç[ado]...” (301v.-302)

Ja els primers dies de 1641, durant la marxa sobre Barcelona, els hispànics havien tingut mostres inequívokes de en quin bàndol es trobava l'estament eclesiàstic català: ben al costat de *la terra*. Prop de Martorell van topar amb “200

frayles franciscanos que venian en un vatallón..." (19v.), i més tard amb d'altres, caputxins, carmelites, etc. (21v.); a Vilafranca, la població els tancà les portes i tocaren les campanes "... *corriendo los frailes de Sant Fran[cis]co gritando 'arma, que viene el enemigo', con que se coronaron de jente y de frailes franciscanos y trinitarios todas las cassas...*" (23v.).

A Tarragona, un dels elements més obstinats era el canonge hospitaler, "... *aquel clérigo que tanto tiempo estuvo preso y que tantos daños nos a echo siempre y nos ará ahora*" (318v.). Joan Baptista Bertran havia conspirat per entregar una de les portes de la ciutat als francesos, va estar pres uns anys i se li van confiscar els béns; es féu escàpol i passà a Barcelona³⁹. A finals d'abril de 1641, se sabé que els dominics utilitzaven el convent per passar d'amagatotis tots aquells portuguesos de l'exèrcit hispànic que volien desertar per tornar al seu país (llavors, també en rebel·lia contra la monarquia); els frares els posaven en contacte amb els miquelets, que els aconduïen per les muntanyes. Més encara, "*venian los miqueletes y gente de la montaña y por medio de los frailes parlamentavan con los de la ciu[da] d y pays*" (56). Per tallar aquesta mena de contactes amb l'enemic, les autoritats hispàniques tragueren dominics, franciscans i mercedaris de llurs cases conventuals, tapiant les habitacions i cel·les tocants als afores o a la muralla "... *que todos estan fuera de los muros y sin duda nos açen sus pláticas y persuaciones más guerra que el ejército enemigo*" (56v.). No sembla que les mesures preses aturessin els homes sants, almenys d'un any per l'altre. El 16 d'abril de 1642 "*Se descubrió la mala correspondencia que con nosotros tenian (y mucha y buena con los enemigos) el prior y otros tres frayles de los carmelitas descalços...*" (321), que van contactar amb un espia que La Mothe els envià des de Montblanc "*así esto como otros intentos que se an traslucido de dar entrada al enemigo volando parte de la muralla que cae a d[ic]ho conbento...*". Al final, el marquès de la Hinojosa es va convèncer de la conveniència de "*sacar de aquí todos los relijiosos y eclesiásticos que se juzga no son bien al servicio de su Mag[esta]d*", registrant els recintes conventuals i confiscant les rendes i les propietats.

A banda d'aquestes mostres que ens dibuixen la realitat d'una població in-submissa, està el fet que, de grat o per força (segurament pressionats pels elements oligàrquics més col·laboracionistes), la ciutat va haver de contribuir amb soldats de la milícia local amb l'invasor, el qual de bell antuvi mirà d'aixecar una força militar de complement. La companyia de naturals de Tarragona es constituí com un cos milicià i s'estrenà acompanyant l'exèrcit (i lluitant) a la campanya de mitjan gener de 1642 que culminà en la batalla de Paret Delgada

39. GÜELL. El setge..., p. 149-150. També: GÜELL JUNKERT, MANEL. "Bertran de Tulla, Joan Baptista". En: GÜELL, MANEL; SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ (coord.). *Biografies de Tarragona. Volum I. Benicarló*: Onada, 2010 (Conèixer, sèrie Maior; 1), p. 22.

(268). De cara a l'estiu de 1642, l'objectiu era *"acer una unión en los lug[ar]es de la ovediencia y an hido encargados de tratarlo en Reus y la Selva el D[octor] Aguiló, arcediano de San Lorenço en esta Yglesia y el auditor g[enera]l..."* (298v.).

Els catalans i la guerra

El civil català estava poc avessat a la disciplina militar (*"los quales no se reduçen de ninguna manera a miliçia"* –f.104–) i era poc inclinat a acudir a les mobilitzacions promogudes per les autoritats. A mitjan abril de 1641 *"y los de la tierra, poco sujetos a la miliçia, y se ban y vienen como se les antoja, sin que esto aya quien se atreva a remediarlo"* (49). El 9 de maig *"alláronse las listas de la gente del pays que es la que diçen corre por su cuenta; hasta ahora no se han ajustado para ver si an dho ver[da]d"* (74v.); l'últim dia d'aquell mes, els hispànics assaltaren un llogarret prop de la Torre, *"tocaron las campanas y el via fora, más no salió hombre..."* (101); amb motiu del bloqueig de Tarragona:

"Se a dicho que en toda Cataluña de cada diez casas se a sacado un soldado, obligando a las diez casas a que le sustenten por quarenta dias, dándole dos r[eale]s cada dia, y que vienen por beguerias y no traen más armas que espadas que buscan entre los veçinos, y que como son gente de la labrança, no salen sin que primero les den los 80 r[eale]s y luego procuran todos huirse, y así es muy poca la gente del pays..." (153v.)

Els francesos *"estan cada dia pidiendo jente porqué la del pays está de mala gana en campaña..."* (181); *"... que del pays ay dias que tienen 5 y 6.000 hombres y otros falta la mitad y más porqué se van y vienen como se les antoja..."* (288). A finals de juliol de 1642, *"... el estar açiendo muy apretadas diligencias con los cattalanes, para que le den jente y junten los sometenes. En esta ocasión y por más que la Diputación y Margarit an procurado haçer no a sido posible ajustar más de 3.000 catt[alan]es, y llegado el efecto no seran 1.500 ni aun mill..."* (382v.).

Això volia dir que els catalans es desentenien d'aquella guerra? Ben al contrari. La combatien, però a la seva manera. El tipus de guerra que s'imposava en aquelles circumstàncies, era l'únic que es podia fer, la guerra petita, o "guerrilla", retirar-se davant la superioritat del contrari i atacar només ocasionalment quan ho tinguessin tot a favor, colpejant petits objectius concrets i retirant-se tot seguit a l'esguard de la muntanya. Soldat hispànic que trobaven separat dels seus companys, soldat hispànic que era mort. El 9 de febrer de 1641 a Valls els hispànics *"avian allado degollados y metidos en un muladar a D. Fran[cis]co de Medina, capitán de ynfantería del tercio y un ayudante y siete soldados que pareçe se avian adelantado a su alojamiento teniéndolo por seguro y les costó la vida..."* (27); tres dies més tard, en un pou, en trobaven 18 més *"que según pareçe devian ser de los que se quedaron allí quando marchamos la buelta"*

de Barcelona"⁴⁰(28). A mitjan juny de 1641 s'adonaven que els mancaven 70 cavalls "algunos que tomó el enemigo aviéndose apartado del comboy a rovar unas cassas y otros que los embiaron a traer forraje con criados" (115v.); l'últim dia de febrer de 1642 els hispànics capturaven "ocho miqueletes de los famosos que an echo algun daño estos dias en los que topavan a la desilada" (288); el 9 de maig de 1642 existia la preocupació que per lo mal abastida de queviures que estava la plaça tarragonina hom provoqués que "se desmandan los soldados a buscar de comer y deguellan los micheletes quantos cojen..." (295v.).

Els paranyes que els hispànics detectaven eren continus (17, 17v., 30, 41v., 97, 113, 212v., 275, 306v., 309v., 320, 320v., 338, 355, 358v.), i no van tardar en adonar-se de l'estratègia catalana: "... se guardarán de bajar a donde los n[uest]ros puedan obrar y en particular la cavalleria pues [...] nunca se apartan de donde tengan a quatro pasos la sierra o por donde no pueda obrar la cavalleria" (37v.); "porque no es jente que gusta de pelear en campaña, sino abrigados de la muralla, escondidos y enboscados como ladrones, poniéndose luego en huyda" (382v.). Hi ha un parell de comentaris més que no tenen desperdici. En una de les definicions més preclares de guerrilla catalana, el dietarista admet que:

"no tendremos más tierra n[uest]ra que la que pisaremos porqué esta gente lo ocupa luego obligándonos a que cada vez que hemos de volver a un lugar le ayamos de ganar de nuevo y si los bamos a buscar se retiran a la montaña y han allado un modo de guerra que si se dá lugar a él durara infinitos años, y así es menester atajarles este yntento y acavar de conoçer que la bondad no sirve de otra cosa que de hacerles soldados y consumir su Mag[esta]d su haz[iend]a y sus ex[ército]s" (245v.).

"... si bien, como siempre he dicho, ymajinar a de acavar este otro medio con el rigor de las armas, es estarnos en el engaño que tan caro nos cuesta y dar lugar a q[u]e estos reveldes se agan todos soldados, como lo ban mostrando, con que dilataremos la guerra con el mis[m]o descrédito que asta oy y será cada dia mayor" (348).

Aquesta situació obligava els hispànics a no allunyar-se massa ni de la costa, ni d'algun quarter proper, i quan a finals de gener de 1642, s'endinsen en el país més enllà de Reus, no va ser sense un risc evident "entraron casi 4 leguas la montaña adentro empenándose demasiado..." (274v.). En una altra ocasió, fallà l'intent de caure per sorpresa sobre Tamarit (3 de maig de 1642), perquè "... los

40. Aquesta notícia la va publicar per primer cop ALENTORN I BALLESTER, FRANCESC. *Els vallencs pel carrer de l'amargura (la vila de Valls a través de la guerra de Separació) 1639-1660*. Valls: E.Castells, impresor, 1931, p. 47-49. Nosaltres la vam rescatar el 2001 (GÜELL, MANEL, MANEL. "Valls durant els primers anys de la guerra dels Segadors". *Quaderns de Vilaniu*, Valls, 39 (2001) 47-69, p. 51), contrastant-la, amb èxit, amb l'anàlisi dels llibres d'òbits de la parroquial val·lenca, que efectivament registres aquest número de morts aquells dies.

descubrieron quando yban y tocaron luego Arma, y a someten, con que fué corriendo por todos los lugares adelante el aviso, que luego tocan las campanas, y como los lugares son tantos y tan veçinos brevemente se previenen" (331v.). Pogueren saquejar algunes cases de l'Arboç, però "el ganado estava recojido en los lugares con el aviso de las campanas. En todas estas salidas tengo por çierto nos ace gran daño el apartarse los soldados a las casinas a rovar, con que desvaneçen la facción y aquellos les matan con facilidad como los cojen solos..."

El nostre impeutós dietarista advocava per mesures dràstiques: "si se ubieran aorcado media docena..." (de civils indefensos, és clar). També proposava la destrucció sistemàtica del país per tal d'acabar amb la lacra dels miquelets: "... y pudiera ser, si se tratara de correrles la tierra sin dejar miquelete que no se aorcara o degollara ni // lug[a]r murado que no se abriera, ni casa fuerte que no se quemara y derribara, se conocieran los efectos era este el modo de açer la guerra en este país..." (f. 295v.-296). Afortunadament, amb més seny (i més temperança), les autoritats optaren per una altre solució, i van apostar per la cavalleria lleugera. Alçat el setge de Tarragona i ja amb recursos per tornar a formar unitats de cavalleria (els equins que integraven l'anterior cavalleria se'ls havien menjat amb motiu del bloqueig), la cúpula militar creà novament una força de dragons:

"y sin duda tendremos la campaña más segura y desembaraçada con estos dragones, y para la prosecución de esta guerra combendrá mucho aya buen golpe de ellos porqué como la tierra es tan áspera, obraran en todas las partes donde no puede obrar la cavalleria y tendrán siempre la retirada más fácil y segura y el enemigo a de estar siempre en continuo desuelo, pues le puede estar q[uand]do menos piensen tocando arma en los quarteles y aun rompérselos muchas veçes y todos los que entienden de esto concuerdan se avia de traer [...] de cavallos de Cerdeña, donde dicen ay muchos y son los más a propósito para este género de cavallería" (199v.).

Els miquelets

En el decurs del dietari, emergeix la figura del miquelet, considerat com allò més semblant al soldat indígena, ardit, cruel, astut, brivall, hàbil coneixedor del territori, però sobretot, temible. A través d'algun comentari ens en queda retratada la seva imatge d'una manera bastant nítida: "... y venían todos con sus escopetas largas, y sus charpas con dos pistolas y coletos de ante" (55).

El 18 de desembre de 1640, la cavalleria hispànica topà per primera vegada amb miquelets i desseguida va notar que no es tractava dels esporugits milicians que fins aquell moment havien conegut, "La gente que topó serían 500 hombres de los bravos, que aquí llaman Miqueletes, y se les conoce serlo porqué diçe D. Álvaro de Quiñones que pelearon excelentemente" (8v.). En mataren uns 200 i en capturaren una vintena, però ells també n'enterraren dels seus, de manera que l'exèrcit

no passà endavant fins acabats els oficis funerals l'endemà. Era la primera vegada en tota la campanya que se'ls hi oposava una tropa armada en camp obert.

El 15 de gener de 1642 el Diario comentava les dificultats de la cavalleria hispànica de guardar el coll del Balaguer, ja que *"viendo esta canalla de miqueletes, no tendran allá ora de seguridad..."* (267v.). El 4 de febrer següent una patrulla de cavalleria hispànica aconseguí acorralar una trentena de miquelets en una casa forta prop del Llorito, però abans que arribessin els reforços, es van fer escàpols *"viéndose acorralados de la patrulla se arrojaron por un revaço, que son propiam[en]te gatos monteses..."* (276). Foren miquelets els que, a finals de març de 1642, occiren el prevost general de l'exèrcit, prop del Perelló, i també quins sorprengueren la companyia de cavalls de Príam Matoz, que s'havia ficat *"en un barranco a descansar y los miqueletes que les venian espiano // enviéndoles desmontados y los cav[all]os sin bridas, les dieron la carga de manera que q[uan]do quisieron volver por ssi no pudieron"* (306).

Apropant-se l'època de sega, la cavalleria francesa feia estralls al camp, i *"los miqueletes no topan francés a quien no llevan y deguellan"* (352), fins el punt que La Mothe decretà *"que ningún catalán, pena de la vida, pueda traer armas en campaña si no es asentando plaza de soldado, de que se rieron los miqueletes..."*.

Més curiositats

Molt més curioses són algunes notícies que encara podem espigolar aïllades i inconnexes, però capaces de donar força significat a petits aspectes de la Història Militar, com el fet que a mitjan octubre de 1641 l'autor del *Diario* aconsellava el baró de Seebach donar passaport els treballadors del camp, d'acord amb els francesos que també n'expedirien, per tal que conreessin i tothom pogués aprofitar les collites, *"ále parecido vien y diçe se platica en otros payses"* (203). L'artilleria hispànica disposava de canons del tipus Mansfield (330) i d'òrgans (amb els quals atacaren Vila-seca el 21 de novembre de 1641 –f. 234–), o sigui, una mena de bateries portàtils de foc consistents en carros plens de canons de fusell col·locats junts i apuntant al mateix lloc⁴¹. En resultava una andròmina rudimentària, però força efectiva en campanya.

També hi són importants detalls sobre la comarca. A principis de novembre, d'acord amb la disposició defensiva de les fortificacions de la ciutat *"juzgo fuera imposible tener esta plaza segura y defendida menos que con seis mil hombres y 600 cav[all]os"* (214), però acabades les fortificacions que tenien previstes, la plaça podia conservar-se amb només 1.500 homes o 2.000, com a molt (273v.). La importància del port de Salou és evident quan diu *"que quien tiene a Saloo es*

41. Com ens n'informa ALMIRANTE. *Diccionario...*, p. 825.

árbitro de esta costa de aquí a Barcelona y los Alfaques" (214). Pel que sembla, les esglésies de Catalunya estaven més fermament bastides que les castellanes, com es desprén d'un comentari esqüet quan diu que *"y si se determinan a batir o poner ornillos en las yglesias, nos estará muy vien su exemplar para executar nosotros lo mismo, pues no ay en Cataluña yglesia que no sea una fortaleza muy buena"* (320).

Una setmana abans de la batalla de Montjuïc, vers el 22 de gener de 1641, a Castellví de Rosanes, feu del marquès de Los Vélez, els seus propis vassalls catalans van preparar-li un atemptat. Los Vélez preferí anar a una casa de camp a fer un bon apat, però si hagués anat a l'església, com sembla que s'esperava, l'hauria mort l'explosió d'una mina expressament preparada (que, en canvi, matà dos soldats) (18v.). Si l'intransigent i superb marquès-uirrei hagués mort (o quedat malferit) a Castellví de Rosanes, és molt possible que el comandament hagués recaigut en el marquès de Torrecuso i que, aquest, més sensat i experimentat, no hagués presentat batalla davant de Montjuïc. Qui sí que va morir poc després de Montjuïc, fou el diputat Pau Claris. El *Diario* ens explica la seva particular versió de l'episodi. Contrariat per què no li deixaven canviar el retrat que penjava a la casa de la ciutat de Felip III pel de Lluís XIII, *"él se fue a cassa con tan gran ravia y sentimiento, que dentro de dos dias murió de repente sin poder confessar, y en este t[iem]po dicen no avrá salido de cassa ni dexádose ver de pura pesadumbre"* (30v.). Resulta obvi que la mort de Claris no fou per la rebequeria del retrat regi, però és curiós observar com el dietari recull lo sobtat que va ser aquest magnitraspàs.

Les intrigues i confidències que teixí la duquessa de Cardona i els seus fills des de la seva mansió a Barcelona, foren tals que en una ocasió el fill gran, marquès de Povar, hagué de fer-se escàpol per protegir *"un cofrecillo en que yban unos papeles de tanta ynportancia o serv[ici]o de su Mag[edta]d q[ue] me a asegurado D. Vicente de Aragón si le tomara el enemigo pasaran luego los reveldes a cuchillo más de la mitad de Cataluña"* (f. 286), i a finals de març de 1642, quan la desfeta prop de Sant Celoni, *"todos los papeles que tocavan a personas de este pays se quemaron antes de empeçar a retirarse la vuelta de Tarragona. Heme olgado mucho por el daño que a nosotros y a los afectos podia causar si el enemigo los viera"* (310). L'espionatge era part essencial d'aquella guerra, i com a tal, el marquès de la Hinojosa s'havia gastat, a principis de desembre de 1641, més de 1.500 escuts en espies (248).

Els primers dies de març, els hispànics rendiren Constantí. La guarnició capitulà honrosament i *"salieron los rendidos, el cabo catalán y los capitanes franceses y el alférez atada la una mano y en la otra unas cañas altas, de esta manera entraron en Tarragona..."* (290v.), sens dubte part d'un cerimonial que escennificava la situació, d'acord amb la normativa i el costum de l'època.

El *Diario* constitueix un magnífic testimoni del deteriorament de les relacions entre el marquès de Povar i el de la Hinojosa, amb petites afrentes d'honor

i accions lletges, que expliquen perquè Povar fou abandonat a la seva sort a Sant Celoni. Un mes i una setmana abans de la desfeta, el 22 de febrer de 1642, detectem una primera espurna: *“paréceme estan algo disgustados los dos marqueses, sobre que quando fué el de la Inojosa a Reus los maesses de campo del ejército de Aragón tomaron las picas y quando volvió el de Povar a la Selva, no las tomaron los del otro ex[érci]to...”*, cosa que obligà a donar explicacions (283-283v.). Tres dies més tard hi hagué discussió sobre a qui corresponia el comandament suprem, que Povar reclamava mentre Hinojosa li demanava les ordres per escrit (284-284v. i 295), i l'endemà, dilluns dia 24, Povar i el general Francisco de Toralto amenaçaven de tornar-se'n i deixar-ho estar tot, *“y entre los comisarios generales de la cav[alleri]a que ha entrado a avido ya esta tarde una gran diferençia...”* (285). Dilluns 3 de març, ni Povar ni Toralto assistiren a la junta que Hinojosa celebrà a casa seva (292v.), i una setmana més tard la tensió era tan alta que Povar deixà Tarragona i s'instal·là a Reus *“con esto cessaran los yncombenientes que yban recresçiendo porqué anoche a cada uno // irá nombrado diferente, y la gente de uno y otro ex[érci]to se enpeçava a inquietar. Esto será siempre que mande más que uno y que aya tanta can[tida]d de comis[ari]os gen[erale]s, tenientes gen[erale]s y gobernadores”* (298-298v.). Una última reunió que Hinojosa forçà traslladant-se expressament a Reus, no aconseguí res *“porqué Toralto dice que de ning[un] a manera a de per judicar al puesto que tiene y Pedro de Aragón sigue en todo a Toralto...”* (297v.). Amb aquesta manca d'enteniment l'exèrcit d'Aragó intentà fer-se camí emmig d'un país inhòspit, i el fet de no comptar amb el plé suport de l'exèrcit de Tarragona, contribuí notablement els darrers dies d'aquell mes de març de 1642 a la desfeta final.

Epíleg

Tanquem aquest article fixant-nos en la rècula de despropòsits que envers els catalans no deixava de discurrir l'autor del *Diario*, uns despropòsits que el van dur a considerar un pensament possiblement vigent i inalterable encara dins la closca de més d'un neandertal:

“de que la piedad no obra con esta jente y que su natural es tan perversso que si de una vez no se acaba con ellos an de embaraçar mucho tiempo las armas de España” (175)

Malgrat els prejudicis que supuren d'aquesta afirmació, amb raó temia el nostre dietarista allò del *“embarazo de las armas de España”*, perquè aquella guerra de Catalunya les va malparir. En no haver-hi quarter i estar ben decidits els catalans, va esdevenir especialment virulenta i només en aquells primers anys, la contesa va engolir-se el bo i millor dels efectius de que disposava Felip III a la península Ibèrica. Mai cap altre monarca Àustria aconseguiria tornar a aplegar un exèrcit tan formidable i nombrós com aquell que va envair Catalunya el

1640. Fins el 1643 aquell conflicte armat va provocar, directament o indirecta, la mort o caiguda en desgràcia de sis virreis seguits (el 1640 morien el comte de Santa Coloma –assassinat pels segadors– i el duc de Cardona –de vell, segurament engoixat pels disgustos del càrrec– i el 1641 el conestable Federico Colonna, d’una ferida a la cama mal curada; els marquesos de Los Vélez i Povar, van ser derrotats i apartats del favor reial, el 1641 i el 1642, respectivament, a l’igual que el de la Hinojosa, l’any següent), a més del propi Olivares, que els primers dies de 1643 era postergat a Toro per la greu situació que travessava la monarquia pilotada per la seva agressiva política. Succeïa quelcom similar amb els principals comandaments, militars de gran prestigi i en molts casos insubstituïbles. El duc de San Jorge morí a Montjuïc, mort que provocà una profunda depressió en el seu pare el marquès de Torrecuso; desapareixien de l’escenari Juan de Garay (caigut en desgràcia per la seva actuació en aquella derrota), i els marquesos de Leganès (a qui Olivares arrossegà en la seva caiguda, i fou processat en 1644) i de Mortara (capturat a la derrota de Llorenç el 1645)⁴². Des de que començà la guerra de Catalunya que la monarquia hispànica ja no era titular d’un exèrcit omnivictoriós, i al costat de les acostumades victòries (que n’hi hagué: primer setge de Tarragona –1641–, batalla naval de Barcelona –1642–, Lleida –1644–; a Flandes, Honnecourt –1642– i Tuttlingen –1643–; al front de Portugal: Montijo –1644–, etc.), va encaixar les primeres derrotes, algunes força sentides: Montjuïc (1641), Sant Celoni, Quatre Pilans, Perpinyà (1642), Rocroi (1643), Llorenç (1645), etc., derrotes a les que calia afegir l’obertura d’un nou front de guerra peninsular amb l’aixecament de Portugal el mateix 1641. El fet d’haver obert la porta als francesos i acollir la guerra dins de la península, va distreure moltíssim els recursos militars de la monarquia i va contribuir notablement a llastrar encara més la decadència en la qual estava immersa. Al final, els catalans van aconseguir, certament, “*embaraçar mucho tiempo las armas de España*”.

42. GÜELL JUNKERT, MANUEL. «La ‘falta de cabezas’ o ‘esterilidad de sujetos’ como causa del declive militar hispánico en el siglo XVII». *Revista de Historia Militar*, 103 (2008) 41-66, p. 56-57.